

Fra Fredriksten til Karelen

På Fredriksten ble det våren 1940 ennå mens felttoget pågikk, etablert krigsfangeleir for norske offiserer. Disse ble først bevoktet av Bataljon Maetschke. Litt senere ble vaktholdet overtatt av 2. kompani av SS-Totenkoppsstandarte (Regiment) Nr. 6. Disse mannskapene lå nærmest på rekruttstadiet og opererte aldri som kombattanter i Norge. Det samme gjaldt SS-Regiment Nr. 7 som fikk ansvar for det tyske vaktholdet vest for Oslofjorden.

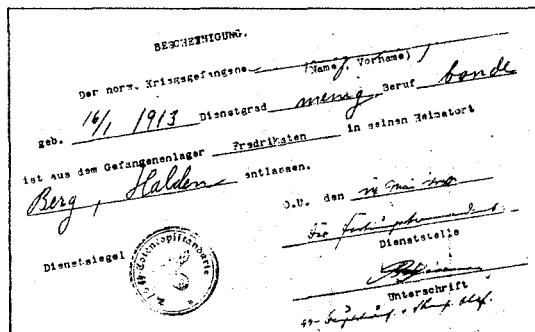
50-ÅRSMINNER

Vi har gått inn i en periode som er og vil bli preget av 50-årsminner en tid fremover. Således nærmer vi oss med raske skritt den 22. juni. Da blir det et halvt århundre siden Operasjon Barbarossa ble satt iverk. Hitlers angrep på Sovjet-Unionen. Det var vel den største oppmarsj som verden inntil da hadde sett, med - etter kort tid - en sammenhengende front fra Is-havet i nord til Svartehavet i sør. Det skjedde vel et år etter vårt eget land var hørtatt, og 20 måneder etterat Finland var blitt overfalt fra den mektige naboen i øst.

Mens felttoget i Norge pågikk, fikk den tyske øverskommanderende i Norge, von Falkenhorst, erfare at han nok kunne trenge flere divisjoner til den oppgave han var blitt pålagt. Det fikk han ikke, iallefall ikke i første omgang. Derimot ble det i månedsskiftet april-mai 1940 overført enheter fra SS og politi fra Danmark, for at disse skulle avlaste feltdivisjonene ved å overta vaktholdet ved kysten og riksgrensen mot Sverige. Allerede fra 14. mai 1940 begynte utviklingen av krigsfangeleiren på Fredriksten, og SS-kompaniets oppgave ble derfor kortvarig.

BARBAROSSAPLANEN

I Barbarossaplanen var også Finlands gjeninntreden i krigshandlingen innkalkulert. I hovedtrekkene skulle finske styrker ha ansvaret for den søndre del av den finsk-russiske fronten, og tyske styrker ansvaret for den nordligste. De tyske enhetene besto i første omgang av tropper fra okkupasjonsstyrkene i Norge. Først og fremst var det kamperfarne bergjegerdivisjoner som allerede sto i Nord-Norge under general Eduard Dietl, dessuten divisjoner fra Syd-Norge samt de førnevnte SS-regimenter. Disse var i god tid før 22. juni blitt overført til Nord-Norge. Under en forflytning omkom 112 soldater fra ett av kompaniene i 6. SS-Regiment. De var ombord i det norske passasjerskipet "Blenheim" da dette

Løslatelsesdokument fra krigsfangeleiren på Fredriksten 1940. Den er utstedt av festsningskommandant og SS-kaptein B. (Jensen?).

kom i brann på Porsangerfjorden den 22/4-1941 og plutselig gikk under. Formodentlig sabotasje, hevdes det i tyske kilder. Det er ikke utenkelig, snarere høyst sannsynlig at katastrofen rammet nettopp det 2. kompani som hadde hatt vaktholdet på Fredriksten. Grunnen til denne antakelsen kommer vi tilbake til.

I god tid før Barbarossa-start lå de to SS-regimenter etter avtale med den finske regjering klare i utgangsposisjon i Ranua sør for Rovaniemi, den finske Lapplandshovedstaden. Der var de forsterket med artilleri, luftvern og forsyningsenheter som vesentlig var kommet fra Tyskland via Sietin over Østersjøen til havner i Finskebukta. Offisielt var denne oppmarsj kamouflert i en transittavtale som ga tyskerne rett til å transiterer egne styrker gjennom Finland til og fra Finnmark.

Da Barbarossa var satt i gang, flyttet Falkenhorst sammen med stabsjefen, oberst Buschenhagen over til Rovaniemi, der han i spissen for "Arméoberkommando Norge" hadde ansvaret for de innledende kampene.

SS-formasjonene som nå ble benevnt Kampgruppe "Nord", senere 6. SS-Gebirgsdivision Nord, ble satt inn som en sentral angrepskile langs hovedveien Markajärvi - Salla. En vellykket operasjon kunne ved Kandalakscha ha avskåret Murmanskbanen som var så viktig for russernes forsyninger. Det var

denne ildåpen som SS-avdelingene etter von Falkenhorsts mening ikke greide tilfredsstille. Etter krigen uttalte han seg svært negativt om dem, og hans utsagn avspeiler vel det motsetningsforhold som hele krigen var der mellom SS og de gamle, konservative Wehrmachroffiserene.

Kampene ved Salla kostet den unge divisjonen på kort tid 300 falne og 400 sårede, men det er ingenting som tyder på at vaktkompaniet fra Fredriksten deltok der. Når første bataljon nevnes i fektningsrapporten fra den tiden, er det som regel "ohne 2. Kp.", dvs. "første bataljon minus 2. kompani". Altså god grunn til å tro at de fleste av kompaniet fant sin våte grav i Porsangerfjorden.

Von Falkenhorst uttalte etter krigen: "For SS-brigaden ble denne kampen ildåpen. Den skuffet totalt og viste at ledelsen og troppene ikke hadde noen som helst kampverdi. Det ene regimentet trakk seg unna flere kilometer under en panikk som raskt grep om seg..." "aldri har jeg følt skilnaden mellom troppene og de uforberedte soldatene som ikke er skuddredde". Von Falkenhorst foreslo for Oberkommando der Wehrmacht at brigaden skulle trekkes tilbake fra fronten, men det nektet Hitler. Den skulle bli

Øverstkommanderende for de tyske styrker i Norge og Finland, von Falkenhorst, i hovedkvarteret i Rovaniemi 1941. T.h. bergjegergeneral Eduard Dietl.

værende foran fienden til ripen i lakken var slipt bort.

Von Falkenhorst unnlot å nevne at han på forhånd hadde blitt advart om SS-avdelingens manglende kampberedskap, og man kan i ettertid gruble over om det var med en viss skadefryd han satte den til en oppgave den ikke maktet.

Den 23. juni skrev den nylitsatte SS-general Demelhuber til sjefen for det foresatte armékorpss, general Feige, og meddelte at avdelingen var satt inn i første linje. Og han var meget bekymret: "Etter de erfaringer jeg har høstet etter gjentatte personlige inspeksjoner, melder jeg nådigst at jeg er av den overbevisning at utdannelsesnivået ved den avdeling jeg har overtatt, er i den grad så dårlig, at jeg ikke kan ta ansvaret for en frontinnsats".

Videre påpekes at regiments- og bataljonssjefens taktiske ut-

dannelse, i likhet med de øvrige offiserers, var helt utilstrekkelig. Den avdelingsvise kamputdannelse var like elendig. I det hele tatt: Situasjonen ville bli kritisk!

For Demelhuber var det liten trøst å få fra armékorpset. Herr Feige svarte bl.a.: "...er jeg overbevist om at SS-divisjonen under Deres klare og energiske ledelse vil løse de tiltenkte oppgaver under den forestående innsats.

Men det gode menneskemateriell og den høye innsatsberedskap vil godviljen oppveie store mangler".

SS-general Demelhubers kamp ved Salla ble følgelig ikke bare en kamp mot russerne. I tillegg var det en mere usynlig strid med de mektige Wehrmachtgeneraler, som på en raffinert og umerkkelig måte skulle ta knekken på denne spirevippa av en rival fra Waffen-SS, "tyre opp" han styrker, la dem forble foran russernes grensefestninger og derved spare egne Wehrmachtavdelinger. Det er i det minste inntrykk man sitter igjen med etter en flyktig gjennomgang av rapporter fra disse hete midtsommerdagene i 1941.

Hos Himmler i SS-Führungshauptamt i Berlin ble saken tolket derhen at deres soldater og offiserer hadde "sviknet". Det betydde krigsrett og utskiftninger av offiserer som ikke hadde holdt mål. Forsterkning-er kom fra Tyskland for å erstatte tapene.

6. SS-Gebirgsdivision "Nord" ble senere underlagt det III. finske Armékorpss under general Siilasvuo og satt inn ved fronten foran Kiestinki, der navn som Hasselmann og Kaprolat vil være kjent for mange nordmenn.

De innledende kampene i Finland var harde og ga store tap på begge sider. Her tyske falne og russiske krigsfanger etter kamper ved Salla.